

Danuta Prądyńska

Łukasz Śmielak

Akademia Pomorska
Słupsk

**ROZMIESZCZENIE PRZESTRZENNE
TERENÓW ZIELENI MIEJSKIEJ
W SŁUPSKU**

**SPATIAL STRUCTURE OF GREEN URBAN AREAS
IN SŁUPSK**

Zarys treści: Celem opracowania jest przedstawienie oraz próba oceny zróżnicowania przestrzennego terenów zieleni miejskiej w granicach administracyjnych Słupska z uwzględnieniem powierzchni terenów zielonych przypadającej na mieszkańca w poszczególnych osiedlach. Przeanalizowano również dostępność przestrzenną oraz czasową większych powierzchniowo parków, skwerów oraz zieleńców.

Słowa kluczowe: zieleń miejska, struktura funkcjonalno-przestrzenna, jakość życia w mieście
Key words: green urban areas, functionally-spatial structure, quality of life in urban areas

Wstęp

Wraz z zapoczątkowaniem przemian ustrojowych w Polsce kładzie się coraz większy nacisk na poprawę warunków bytowych mieszkańców, przez co również pośrednio na poprawę jakości oraz zwiększenie powierzchni terenów zielonych w miastach. Zgodnie z ustawą o samorządzie powiatowym (DzU 1998 nr 91, poz. 578) w gestii samorządu lokalnego leży właściwe gospodarowanie zasobami środowiska przyrodniczego znajdującymi się na obszarze jej działania. Obejmuje ono również, a może nawet szczególnie kształtowanie terenów biologicznie czynnych, które wpływają na poprawę jakości życia mieszkańców. Wobec szybkiego przepływu informacji władze samorządowe mają coraz większą świadomość procesów, jakie dokonują się na jej terytorium, co wpływa na podejmowane decyzje.

Dla pełnego zobrazowania problemu przeanalizowano przede wszystkim rozmieszczenie terenów zieleni miejskiej w Słupsku, powszechność dostępu do nich oraz zróżnicowanie ich funkcji i charakteru.

Cel i zakres pracy

Jednym z czynników wpływających na jakość życia mieszkańców miast jest z całą pewnością obecność terenów zieleni ogólnodostępnej, a w szczególności ich wielkość, rozmieszczenie, różnorodność gatunkowa oraz dostępność dla mieszkańców.

W opracowaniu dokonano próby oceny zróżnicowania struktury przestrzennej terenów zieleni miejskiej w granicach administracyjnych Słupska z uwzględnieniem podziału na osiedla. Przeanalizowano również powierzchnię terenów zieleni miejskiej przypadającą na mieszkańca, jak również dostępność przestrzenną oraz czasową większych powierzchniowo parków, skwerów oraz zieleńców.

W świetle obowiązujących aktów prawnych tereny zieleni identyfikowane są w co najmniej trzech ujęciach (Giedych 2005): jako składnik zieleni miejskiej (Ustawa o ochronie przyrody), jako obiekty inżynierii lądowej i wodnej (Polska Klasyfikacja Obiektów Budowlanych) lub jako grunty rekreacyjno-wypoczynkowe (Klasyfikacja Gruntów i Budynków). Każde z powyższych ujęć w odmienny sposób klasyfikuje tereny zieleni, w zależności od przedmiotu klasyfikacji oraz celu jej wykonania

Na potrzeby poruszonego w artykule problemu zdecydowano o przyjęciu klasyfikacji zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku, która łączy funkcje przyrodnicze terenów zieleni miejskiej z uwzględnieniem ich roli w zaspokajaniu potrzeb mieszkańców. W myśl tej ustawy tereny zieleni miejskiej pojmowane są jako tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nią związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach miasta. Tereny te pełnią funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe. Zalicza się do nich w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze.

Układ przestrzenny terenów zieleni w mieście

Słupsk jest miastem średniej wielkości, o powierzchni 4315 ha, liczącym prawie 100 tysięcy mieszkańców. Tereny zieleni miejskiej, bez lasów komunalnych, w granicach administracyjnych miasta wynoszą 137 ha, co stanowi 3,2% całej powierzchni. Tereny leśne i grunty zadrzewione zajmują powierzchnię 574 ha i znajdują się przede wszystkim w południowej i północno-wschodniej części miasta oraz w dolinie Słupi. Większość terenów zielonych w granicach administracyjnych miasta podlega Zarządowi Terenów Zieleni Miejskiej i Cmentarzy Komunalnych w Słupsku (tab. 1).

Układ terenów zielonych w Słupsku zbliżony jest do teoretycznych modeli przestrzennych oraz systemu kombinowanego opracowanego przez angielskiego urbanistę G. Peplera. Zalecał on cztery kliny zielone, rozchodzące się od śródmieścia na zewnątrz, łączące się z obszarami leśnymi (Czarnecki 1968). W Słupsku nie osiągnięto symetrii terenów zielonych, co wynikało przede wszystkim z uwarunkowań środowiska przyrodniczego po wschodniej i zachodniej stronie doliny oraz z rozwoju urbanistycznego (Szalewska 2002).

Tabela 1
 Tereny zieleni miejskiej w Słupsku zarządzane i administrowane przez Zarząd Terenów Zieleni
 Miejskiej i Cmentarzy Komunalnych w Słupsku (stan w końcu 2008 roku)

Table 1
 Green urban areas in Słupsk manage by Zarząd Terenów Zieleni Miejskiej i Cmentarzy
 Komunalnych w Słupsku (as et end 2008)

Nazwa ogólna	Nazwa szczegółowa z lokalizacją	Powierzchnia ogólna (ha)
PARKI	Park Kultury i Wypoczynku (od ul. Zamkowej do ul. Rybackiej)	12,50
	Park przy ul. Wazów	2,07
	Park im. PCK przy ul. Małcużyńskiego	2,01
SKWERY	Skwer przy ul. Grodzkiej	0,39
	Skwer przy kinie Milenium	0,16
	Skwer przy pl. Broniewskiego	0,28
	Ogródek jordanowski przy ul. Zygmunta Augusta	1,19
	Skwer im. Pierwszych Słupszczan	0,59
	Skwer przy ul. Tuwima	0,20
	Skwer przy ul. Deotymy	0,36
	Skwer im. Jerzego Waldorffa	1,77
	Skwer przy ul. B. Kostkowskiego	0,32
	Ogród Zamkowy	0,28
	Skwer przy al. Sienkiewicza	0,99
	Skwer przy placu Powstańców Warszawskich	1,20
	Skwer przy ul. Słonecznej	1,23
Skwer przy ul. Kościuszki	2,95	
ZIELEŃCE	Aleja brzozowa (w otoczeniu stawów i kanału wpływającego do Słupi)	1,19
	Bulwar nad Słupią (od ul. Nad Śluzami do ul. Wiejskiej)	1,52
	Bulwar nad Słupią im. ks. Jerzego Popiełuszki	1,09
	Skarpa (od ul. Obrońców Wybrzeża)	1,21
	Skarpa (od ul. Kaszubskiej)	2,84
	Ciąg spacerowy od ul. Kaszubskiej do ul. Kościuszki	1,51
	Zieleniec pomiędzy ul. Szczecińską a ul. Piłsudskiego	0,26
LASY KOMUNALNE	Lasek Północny	97,51
	Lasek Południowy	67,15
	Lasy rozproszone	29,54
CMENTARZE	Cmentarz komunalny przy ul. Kaszubskiej	21,60
	Cmentarz komunalny przy ul. Zachodniej	23,62

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych z Zarządu Terenów Zieleni Miejskiej i Cmentarzy Komunalnych w Słupsku

Najwięcej terenów zielonych znajduje się w centrum miasta. Ich ogólna powierzchnia wynosi 35 ha, co stanowi 9,8% w stosunku do obszarów zurbanizowanych. Na mieszkańca przypada 10 m² terenów zielonych. Zlokalizowany jest tu m.in. największy pod względem powierzchni Park Kultury i Wypoczynku (12,5 ha bez ciągów pieszych), przeznaczony zarówno do wypoczynku biernego, jak i czynnego. Ciekawe rozwiązania kompozycyjne urozmaicają równinną powierzchnię parku. Roślinność ukształtowana jest w zespoły drzew i krzewów, uzupełniona płaszczyznami zieleni niskiej. Park przecinają liczne ciągi spacerowe oraz pieszo-rowerowe, wyłożone kostką typu polbruk w kolorystyce szarej, czerwonej oraz pod ławkami zielonej. Zadbano również o urządzenia zabawowe dla dzieci młodszych i starszych. Urządzenia te znajdują się na dwóch placach zabaw. Od 2002 roku park zdobi dwupoziomowa fontanna z amfiteatralnie rozmieszczonymi wokół dolnego zbiornika siedziskami. Wygląd całości wzbogaca oświetlenie halogenowe. Pamiętano też o pochylni dla wózków dziecięcych i osób niepełnosprawnych. Roślinność ukształtowana jest w zespoły drzew i krzewów, uzupełnione płaszczyznami zieleni niskiej.

Drugie w kolejności pod względem powierzchni analizowanych terenów są osiedla Słowińskie oraz Ryczewo. Na Osiedlu Słowińskim powierzchnia terenów zieleni wynosi 24,3 ha, w tym większość zajmuje cmentarz komunalny przy ulicy Kaszubskiej. Niemniej jednak na mieszkańca przypada tu 90 m² zieleni urządzonej. Na osiedlu Ryczewo tereny te zajmują 20,5 ha powierzchni, co stanowi 31,5% obszaru. Jest to osiedle stosunkowo słabo zaludnione, na osobę przypada aż 200 m² obszarów zielonych. Dodatkowo sytuację poprawia bliskość Lasku Północnego o powierzchni 97,51 ha, graniczącego od strony północnej z Ryczewem, a od południowej z Osiedlem Słowińskim.

gorzej natomiast wypada Osiedle Bałtyckie, zlokalizowane w pobliżu Słupskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Osiedle to liczy 1,2 ha powierzchni terenów zieleni, co stanowi jednak 10,8% w stosunku do niewielkiej powierzchni obszarów zurbanizowanych. Mieszka tu niewielka liczba ludności, dlatego na mieszkańca przypada 9 m² terenów zieleni.

Najuboższymi obszarami pod względem powierzchni terenów zieleni są osiedla położone w zachodniej części miasta (Piastów, Niepodległości oraz Sobieskiego). Na osiedlu Piastów tereny te zajmują zaledwie 0,6 ha, co stanowi 1,7% w stosunku do obszarów zurbanizowanych. Przypada tu najmniej badanych terenów na mieszkańca (0,8 m²). W podobnej sytuacji są mieszkańcy Osiedla Niepodległości, które skupia ok. 20% ludności miasta. Tereny zieleni zajmują tu 3,1 ha, co daje 1,7% w stosunku do obszarów zurbanizowanych i 1 m² na mieszkańca. Z kolei Osiedle Sobieskiego, również liczne pod względem gęstości zaludnienia, ma niespełna 7 ha terenów zieleni, głównie międzyosiedlowej, co stanowi 4,3% powyższych terenów w stosunku do obszarów zurbanizowanych. Przypadają tu 3 m² terenów zieleni na mieszkańca. Park przy ul. Wazów z powodu braku urządzeń zabawowych dla dzieci pełni głównie funkcję wypoczynkową oraz estetyczną, urozmaicając krajobraz w zachodniej części miasta. Zadbano tu o liczne ławki przy głównych alejach spacerowych. Drzewa porastające ten teren to głównie jarzab i wierzba krzewiasta. Park jest dobrze utrzymany, dzięki czemu chętnie odwiedzają go okoliczni mieszkańcy.

We wszystkich trzech opisanych wyżej osiedlach brakuje zieleni wysokiej oraz terenów rekreacyjno-wypoczynkowych z urządzeniami zabawowymi dla dzieci. W celu poprawy tej sytuacji w 2001 roku zmodernizowano park przy ul. Małcużyńskiego (Park im. PCK) o powierzchni nieco ponad 2 ha, zapewniając zarówno bierny, jak i aktywny wypoczynek szczególnie mieszkańcom osiedli Sobieskiego oraz Niepodległości, oddalonych od ogólnodostępnych terenów zielonych. Zlokalizowano tu m.in. boisko do koszykówki, tor jazdy na łyżworolkach, elementy zabawowe dla dzieci oraz nasadzono drzew i krzewów. W 2008 roku oddano do użytku część skate-parku przyległego do Parku im. PCK.

Niewielki procent terenów zieleni miejskiej przypada na osiedla Akademickie i Westerplatte. W pierwszym przypadku analizowane tereny zajmują 4,9 ha, co stanowi 3,3% w stosunku do obszarów zurbanizowanych. Na mieszkańca przypada tu 8 m² terenów zielonych. Jeszcze mniej korzystnie wypada pod tym względem osiedle Westerplatte, gdzie tereny analizowanej zieleni zajmują 2,4 ha, co daje 6 m² na mieszkańca. Niedobór ten w znacznym stopniu niweluje bliskość Lasku Południowego, położonego w części południowej miasta, o łącznej powierzchni ok. 200 ha w granicach administracyjnych miasta, z czego status parku leśnego ma tylko jego północna część o powierzchni 67,15 ha.

Nierównomierne rozmieszczenie oraz zróżnicowanie jakościowe terenów zielonych w mieście potwierdzają również badania socjologiczne, przeprowadzone przez Elżbietę Szalewską w 2003 roku na 318 losowo wybranych osobach, mieszkających w różnych częściach Słupska (Szalewska 2004). Autorka badała m.in. postrzeganie przez ankietowanych struktury funkcjonalnej przestrzeni miejskiej z uwzględnieniem terenów zielonych. Wśród szerokiego spektrum poruszanych zagadnień próbowała ustalić, w jakim stopniu mieszkańcy korzystają z terenów zielonych ogólnodostępnych oraz jak oceniają ich jakość i stan zagospodarowania.

Z badań wynika, że ocena terenów zielonych w mieście jest zróżnicowana i w znacznej mierze uzależniona od miejsca zamieszkania. Okazuje się bowiem, że obecność powierzchni zieleni oraz jej jakość w dużej mierze rzutuje na chęć oraz częstotliwość przebywania w jej otoczeniu. Ponad 50% respondentów rzadko przebywających w parkach mieszka na osiedlach zlokalizowanych w zachodniej części miasta, głównie Niepodległości, Sobieskiego oraz Piastów. Są to obszary, na których występuje wyraźny niedobór terenów zieleni miejskiej o funkcjach rekreacyjno-wypoczynkowych. Bardzo często natomiast na terenach parkowych przebywają respondenci z okolic Śródmieścia, rejonu ul. Rybackiej (os. Nadrzecze) oraz osiedla Westerplatte, co niewątpliwie ma związek z ich bliską lokalizacją.

W przypadku jakości zagospodarowania terenów parkowych odczucia również były zróżnicowane. Ogólna ocena wypadła pozytywnie, bowiem aż 82% ogółu respondentów uznało, że tereny parkowe są dobrze zagospodarowane. Odczucia negatywne przeważają na Osiedlu Niepodległości oraz w rejonie ulicy Wiatracznej (os. Batorego), natomiast pozytywne na osiedlach Sobieskiego, Piastów, Akademickim, Ryczewie oraz w Śródmieściu.

Dostępność komunikacyjna obszarów zieleni

Odległość od miejsca zamieszkania do terenów zielonych stanowi jeden ze wskaźników jakości środowiska miejskiego.

Sieć komunikacyjna w Słupsku jest stosunkowo dobrze rozwinięta, umożliwiając swobodne przemieszczanie się mieszkańców oraz dzięki temu – łatwość osiągnięcia terenów o różnych funkcjach, w tym również terenów zieleni. Sytuacja komplikuje się w godzinach szczytów komunikacyjnych, zwłaszcza w centrum miasta, kiedy występują znaczne utrudnienia w ruchu ulicznym.

Analizując dostępność czasową terenów zielonych Słupska, brano pod uwagę parki, większe powierzchniowo skwery i zieleńce oraz lasy komunalne.

Czas dotarcia do poszczególnych terenów zielonych w mieście wynosi od 10 do 30 minut pieszo. Najkrótszy dystans, w czasie średnio ok. 10 minut, pokonują mieszkańcy Śródmieścia, gdzie występuje najwięcej analizowanych obszarów. Spośród najważniejszych wymienić należy: Park Kultury i Wypoczynku, skwery im. Jerzego Waldorffa, bł. B. Kostkowskiego, im. Pierwszych Słupszczan, przy al. Sienkiewicza, przy ulicach Deotymy i Tuwima oraz Ogród Zamkowy.

W gorszej sytuacji są mieszkańcy osiedli położonych w zachodniej części miasta, szczególnie Niepodległości oraz Piastów, skąd średni czas dojazdu komunikacją miejską do większych powierzchniowo terenów zielonych wynosi ok. 20-25 minut.

Osiedla zlokalizowane we wschodniej i południowej części miasta są w korzystniejszej sytuacji ze względu na bliskość lasów komunalnych (Północnego w okolicy Osiedla Słowińskiego oraz Południowego w pobliżu Osiedla Akademickiego).

Tereny zieleni miejskiej w pozostałych częściach miasta są rozproszone i zajmują raczej niewielkie powierzchnie. W sumie jednak większość obszarów koncentracji ludności w mieście ma w swoim bliskim sąsiedztwie obszary zieleni miejskiej, do których średni czas dotarcia piechotą nie przekracza 15 minut. Są one zróżnicowane, jeśli chodzi o powierzchnię, strukturę gatunkową zieleni, stan jakościowy oraz pełnione funkcje i nie zawsze spełniają oczekiwania mieszkańców.

Podsumowanie

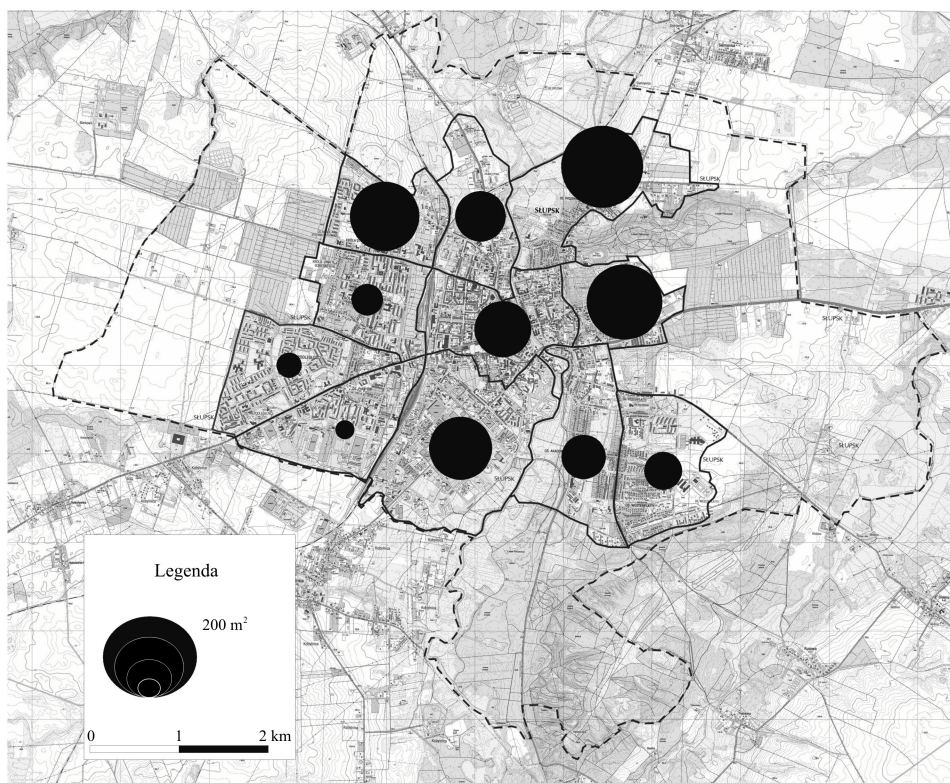
Tereny zielone są istotnym elementem struktury przestrzennej miasta, współdecydującym o warunkach życia jego mieszkańców. Bardzo ważne jest zatem ich rozmieszczenie oraz dostępność z głównych obszarów osiedlowych miasta.

Zieleń miejska jest często jedynym łącznikiem człowieka ze światem przyrody. W praktyce jednak ze względu na presję inwestycyjną często pomija się planowanie terenów zielonych lub sprowadza je do kwestii marginalnych. W takich przypadkach zieleń zaspokaja wyłącznie potrzeby estetyczne, natomiast w mniejszym zakresie zdrowotne czy potrzeby kontaktu z przyrodą.

Chociaż Słupsk postrzegany jest przez osoby przyjezdne jako miasto zielone, to sytuacja nie wygląda pod tym względem aż tak korzystnie. W ostatnich latach nie przybyło większych powierzchni terenów zielonych. Trzeba jednak przyznać, że poczyniono wiele inwestycji w celu poprawy wizerunku oraz stanu jakościowego już

istniejących. Przykładem jest chociażby Park Kultury i Wypoczynku, którego wizerunek jest sukcesywnie, począwszy od 2002 roku, zmieniany, ciesząc mieszkańców Słupska. Zmodernizowano również park przy ul. Małcużyńskiego oraz odtworzono ogród zamkowy przy Zamku Książąt Pomorskich.

Badając tereny zieleni miejskiej, widzimy ich nieproporcjonalne rozmieszczenie (ryc. 1). Znaczna większość obszarów zieleni urządzonej zlokalizowana jest w centralnej części miasta. Wyraźne braki terenów rekreacji i wypoczynku występują w jego części zachodniej, gdzie zielenią sprowadza się głównie do trawników między blokami oraz zieleni przyulicznej, nie zaspokajając potrzeb mieszkańców tej części miasta.

Ryc. 1. Tereny zieleni miejskiej w m² przypadające na 1 mieszkańca (w podziale na osiedla) w Słupsku

Fig. 1. Green urban areas in m² per 1 inhabitant (by district) in Słupsk

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w *Studium uwarunkowań...* (2001)

Coraz częściej również w Słupsku obserwowane są tendencje do przeprowadzania się ludności miejskiej na obrzeża miasta lub do miejscowości podmiejskich. Jednym z powodów takiego działania jest zapewne podświadoma chęć kontaktu z naturą, panującą tam ciszą oraz mniej zanieczyszczonym środowiskiem przyrodniczym.

Dlatego biorąc pod uwagę potrzeby mieszkańców, należy dbać o wzrost powierzchni terenów zieleni miejskiej, odpowiednie kształtowanie jej jakości oraz połączenie organizmu miejskiego z podmiejskimi terenami otwartymi za pomocą m.in. korytarzy ekologicznych.

Literatura

- Czarnecki W., 1968, *Planowanie miast i osiedli*, Warszawa-Poznań
- Czerwiniec M., Lewińska J., 2000, *Zieleń w mieście*, Kraków
- Giedych R., 2005, *Problemy z identyfikacją systemu terenów rekreacyjnych miast na przykładzie terenów zieleni Warszawy*. W: *Tereny zieleni jako przedmiot planowania miejsowego*, red. R. Giedych, M. Szumański, Warszawa
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Słupsk*, 2001, Słupsk
- Szalewska E., 2002, *Słupsk. Podstawy kształtowania ładu przestrzennego*, Słupsk
- Szalewska E., 2004, *Współczesny krajobraz Słupska w wyobrażeniach jego mieszkańców*. W: *Geografia problemów ekologiczno-krajobrazowych Słupska*, red. R. Klimko, Słupsk
- Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r., DzU 2004 nr 92, poz. 880
- Ustawa o samorządzie powiatowym, DzU 1998 nr 91, poz. 578

Summary

Authors take attempt of identification and estimates of functionally-spatial structure green urban areas in administrative borders of Słupsk. In article they reference to classification of green urban areas in "Act about protection of nature" from 2004. In the beginning authors performs short characteristic of researched area particular consideration of parks, squares, greenstones and cemeteries. Next step was spatial match of green urban areas in city, analysis has showed that they are distributed unevenly. Maximally green urban areas exist in central part of city, in western part it exerts distinct lack, that significantly effects quality of life of individual inhabitant of housing estate. Authors analyze communication availability of green composed areas, which is unusually important from the point of view of quality of life in city. As standard they take fifteen minutes walk time to reach green areas. First of all, city center grants such conditions. In other housing estates green urban areas are diffuse and small surface, that's why inhabitants frequently choose refreshment in longer distance areas. It is about important problems related with process of forming green areas in city. In last years authors observe curious solutions and distinct progress in care of urban green areas of city but they indicate on certain lack in this range also. First of all, lack of proportional escalation of diversity of green areas and touristic-recreational to growing areas of artificial surfaces.